

İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Türkiye Cumhuriyeti Mevzuatı Kapsamında Engelli Bireyin Eğitim Hakkı

Hasan Kaya*

BM Engelli Hakları Sözleşmesi'nde Eğitim Hakkı

Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin 26. Maddesi 'Herkes eğitim hakkına sahiptir' diyerek, engelli bireylerin de eğitim hakkına vurgu yapmaktadır. Yine, BMEİHB'nin 26. maddesinin son paragrafı, 'Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır' diyerek evrensel temelli kapsayıcı bir vurgu yapmıştır.

2007'de ülke olarak altına imza koyduğumuz, 'BM Engelli İnsanın Hakları Sözleşmesi', eğitim hakkı konusunda bağlayıcı ve yaptırıma dayalı hükümler içermektedir. BM Engelli Hakları sözleşmesi Madde 2 Tanımlar başlığı altında "iletişim", erişilebilir bilgi ve iletişim teknolojisi dahil; dilleri, metin gösterimini, Braille alfabesi kullanarak ve dokunarak iletişim"den bahsederek, "makul uyumlaştırma", engellilerin tüm insan haklarını ve temel özgürlüklerini diğerleriyle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere somut durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve uyarlamaları ifade eder" demektedir.

BM EHS Madde 4- "Genel Yükümlülükler" bölümünün (i) paragrafı "Engellilerle çalışan profesyonellerin ve personelin bu sözleşme'de tanınan haklara ilişkin eğitiminin güçlendirilmesi ve böylelikle bu haklarla güvence altına alınan desteğin ve hizmetlerin daha iyi sağlanması"nı, Madde 8- "Bilinç Yükseltme" bölümünün de; "Aile dahil, toplumun her kesiminde engellilere ilişkin bilinç yükseltmek ve haklarına ve onurlarına saygı duyulmasını, engellilerin haklarının kabul edilebilirliği konusunda toplumun eğitilmesi ve engellilere ve haklarına ilişkin bilinçlendirici eğitim programlarının teşvik edilmesi"ni vurgulamaktadır. Bu maddeleri çoğaltmak ve alt alta sıralamak

*EGED - Eğitimde Görme Engelliler Derneği Üyesi, Türkiye Kent Konseyleri Birliği - Engelsiz Şehir ve Engelli Hakları Danışmanı | hkaya_58@hotmail.com
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:104, Güz 2021, ss. 251-267.

mümkündür. Buradan da anlaşılacağı gibi, engelli olmayanların engelliler ile birlikte nasıl yaşayacakları konusunda ivedi olarak bilgilendirilmeye ihtiyaçları bulunmaktadır.

BM EHS Madde 24 Eğitim

1. Taraf Devletler engellilerin eğitim hakkını tanıır. Taraf Devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlar. Bunun için aşağıdaki hedefler gözetilmelidir:
 - a) İnsan potansiyelinin, onur ve değer duygusunun tam gelişimi ve insan haklarına, temel özgürlüklere ve insan çeşitliliğine saygı duyulmasının güçlendirilmesi;
 - b) Engellilerin; kişiliklerinin, yeteneklerinin, yaratıcılıklarının, zihinsel ve fiziksel becerilerinin potansiyellerinin en üst derecesinde gelişiminin sağlanması;
 - c) Engellilerin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılımlarının sağlanması.
2. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçirilmesi için aşağıda belirtilenleri sağlar:
 - (a) Engelliler engelleri nedeniyle genel eğitim sisteminden dışlanmamalı ve engelli çocuklar engelleri nedeniyle parasız ve zorunlu ilk ve ortaöğretim olanaklarının dışında tutulmamalıdır;
 - b) Engelliler yaşadıkları çevrede bütünleştirici, kaliteli ve parasız ilk ve orta öğretime diğer bireylerle eşit olarak erişebilmelidir;
 - c) Bireylerin ihtiyaçlarına göre makul düzenlemeler yapılmalıdır
 - d) Engellilerin genel eğitimden etkin bir şekilde yararlanabilmeleri için genel eğitim sistemi içinde ihtiyaç duydukları desteği almalıdır;
 - e) Engellilere yönelik bireyselleştirilmiş etkin destekleyici tedbirler, engellilerin tam katılımı hedefine uygun olarak, akademik ve sosyal gelişimi artırıcı ortamlarda sağlanmalıdır.
3. Taraf Devletler engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlar.

Taraf Devletler bu amaçla aşağıda belirtilen tedbirleri alır:

- a) Braille ve diğer biçimlerdeki yazıların okunmasının öğrenilmesi, beden dilinin ve alternatif iletişim araçları ve biçimleri ile yeni çevreye alışma ve bu çevrede hareket etme becerilerinin öğrenilmesi, akran desteği ve rehberlik hizmetlerinin kolaylaştırılması;
- b) İşaret dilinin öğrenilmesine, işitme ve konuşma engellilerin dilsel kimliğinin gelişimine yardımcı olunması;

- c) Görme, işitme veya hem görme hem işitme-konuşma engellilerin özellikle çocukların eğitiminin en uygun dille, iletişim araç ve biçimleriyle, onların akademik ve sosyal gelişimini artırıcı ortamlarda sunulmasının sağlanması.
4. Taraf Devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alır. Sözkonusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir.
5. Taraf Devletler engellilerin genel yüksek okul eğitimine, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömürboyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlar.

Taraf Devletler bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin eder.

Yukarıdaki maddeler atılacak adımları bir iyi niyet göstergesi olarak değil yerine getirilmesi gereken bir yükümlülük olarak görmektedir.

Türk Mevzuat Sisteminde Engelli Bireyin Eğitim Hakkı

Bütün haklar gibi 'eğitim hakkı' da uluslararası insan hakları hukuku kapsamında olup ülkemizde de Anayasa ile düzenlenmekte ve korunmaktadır.

T.C. Anayasası

II. Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi

Madde 42 – Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz. Devlet, madde imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır diyerek,

X. Kanun Önünde Eşitlik

Madde 10 – Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

(Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) “Çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malûl ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” maddesini ekleyerek yapılacak makul ve pozitif düzenlemelerin ayrımcılık sayılmayacağını belirtmiştir.

2005 yılında çıkarılan, “5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 15. Maddesi’nde “Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayanlarla eşit eğitim imkânı sağlanır” denilerek, engelli bireylerin de herkes gibi eğitim hakkına vurgu yapılmıştır.

Ayrıca “Özürlü üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için Yükseköğretim Kurulu bünyesinde araç-gereç temini, özel ders materyallerinin hazırlanması, özürlülere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının hazırlanmasının temini gibi konularda çalışma yapmak üzere Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Merkezi kurulur”¹ diyerek denetim ve uygulama için bir adım atmıştır.

Koruma Mekanizmaları ve Uygulamalar

Engelli Öğrenci Birimi

2005 yılında çıkarılan, “5378 sayılı Engelliler* ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 15. Maddesi’ne dayanılarak üniversite eğitimi alan engelli öğrencilerin eğitim hayatlarını sürdürmeleri önündeki engelleri kaldırmak üzere YÖK bünyesinde Engelli Öğrenciler Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun çıkarmış olduğu yönetmelik çerçevesinde üniversitelerde “engelli öğrenci birim”leri kurulması öngörülmüş ve birçok üniversitede hayata geçirilmiştir. Bu birimlerin katılımıyla “Engelli Öğrencilerle Engelsiz Üniversitelere Doğru” projesi başlatılmış ve bu proje kapsamında “Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı” düzenlenmiştir.

5387 Sayılı Yasa gereği 20 Haziran 2006 tarihinde hazırlanan ve daha sonra 14.08 2010 tarih ve 27672 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren ve revize edilen yönetmelik çeşitli sorunları da beraberinde getirmektedir. “Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği” çerçevesinde, üniversitelerde kurulan “Engelli Öğrenci Birimleri”nin yetki/ kapsam bakımından belirsizlik bulunmakta ayrıca yönetimsel/malî bakımından da özerk bir yapıya sahip olmamaları, medikososyal birimlerine bağlı olarak kurulmaları işleyiş ve anlayış bakımından sıkıntıları da içerisinde

1 “Kanun ve Kanun hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile mevzuatta bulunan özürlü, sakat, çürük ibareleri “engelli” olarak değiştirilmiştir. *Resmi Gazete*; 28636 Sayı. 6462 Sayılı Kanun 3 Mayıs 2013.

taşıymaktaydı.² Engelsiz Üniversiteler Çalıştaylarında ve Engelliler üzerine çalışan STK'lar tarafından yapılan eleştiriler sonucunda 'Yükseköğretim Kurumları Özürlüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği'nin 11. maddesinin birinci fıkrası, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından şu şekilde değiştirilmiştir: (3 Ocak 2013 tarih ve 28517 Sayılı Resmi Gazete) '(1) Yükseköğretim kurumları tarafından eğitim öğretim işlerinden sorumlu bir rektör yardımcısı başkanlığında ve sorumluluğunda da, engelliler alanında uzmanlaşmış veya özel eğitim alanına yakın alanda uzmanlaşmış koordinatör öğretim elemanları veya yardımcıları ile ilgili daire başkanlıkları, fakülte, yüksekokullar ve enstitülerin görevlendireceği yönetici veya akademik kişilerden seçilmiş temsilcilerden oluşan, özürlü öğrencilerin idari, fiziksel, barınma ihtiyaçları ile sosyal ve akademik alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmalarını planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere, doğrudan rektörlüğe bağlı özürlü öğrenci birimleri oluşturulur. Yükseköğretim kurumları bu birimlerin amaçlarını gerçekleştirebilmeleri için gerekli olan kaynağı bütçelerinden tahsis ederler. Birimlerin çalışma usul ve esasları yükseköğretim kurumlarınca belirlenir.'

Yapılan Yönetmelik değişimi ile Rektör Yardımcılığı başkanlığına bağlı olarak oluşturulması anlayışı bu birimin en üst seviyede üniversite yönetimine kabul görmesi önemlidir.

Engelsiz Üniversite Yolunda Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı

İlk Çalıştay 19 Mayıs 2007³ tarihinde ODTÜ'de, Engelsiz ODTÜ Topluluğu öğrencileri ve Engelsiz ODTÜ Koordinatörü Claire Özel başkanlığında "Engelli Üniversite Öğrencileri Destek Sistemleri İngiltere-Türkiye Sonuç ve Sonrası" konulu sempozyumu düzenlenmiş ve Türkiye'deki yirmidört üniversitenin engelli öğrenci koordinatörleri katılmışlardır.

Sempozyumda Leonardo da Vinci programının tanıtımı yanında üniversitedeki engelli öğrenci koordinatörlüklerinin oluşturulması için görüş birliğine varılmıştır.

Gönüllü hak savunucuları ve engelli öğrenci birimlerinin ve yine gönüllü üniversite yönetimlerinin öncülüğünde ikinci Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı 26-27 Haziran 2008 tarihinde ODTÜ'nün evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

² Hasan Kaya, *Engelli İnsanın Hakları*, Liberte Yayınları, 2015, Ankara

³ Türkiye'deki 24 üniversiteden engelli öğrenci koordinatörleri katılmışlardır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

- Akademik erişilebilirlik (uygun ders, sınav ortamı ve malzemesi sağlama, bilgi kaynağına erişilebilirlik)
- Çevre ve mimari erişilebilirlik.
- Yaşama aktif katılım ve ilişkiler (İnsanlar arası iletişim, özgüven geliştirici sanat, spor, hobi faaliyetleri, öğrenci kulüp ve toplulukları gibi)
- Üniversitelerde sorumluluk paylaşımı (İlgili birimler arasında etkin işbirliği) başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

3. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁴ 5-6 Mart 2009 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştayda

- Engelsizlerin Eğitimi
- Ders ve Sınav Uygulamaları
- Engelsiz Birimlerin Yasal Çerçevesi ve Üniversite İçindeki Organizasyonu

başlıklarını kapsayan tartışma gurpları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

4. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁵ 11-12 Mart 2010 tarihinde Ege Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Çalıştay boyunca ağırlıklı olarak engelsiz üniversite birimlerinin oluşumu ve işleyişi üzerine tartışmalar yapılmış ve sonucunda bir bildirge hazırlanmıştır.

5. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁶ 10-11 Mart 2011 tarihlerinde Ankara Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. V. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı'nın ana teması "Programlara Erişilebilirlik" olarak belirlenmiş ve çalıştay programı bu çerçevede ilerlemiş ve erişim konusunda önemli çıktılar ile sonuçlanmıştır.

4 İki tam gün süren Çalıştaya, Yüksek Öğrenim Kurumundan (YÖK) iki, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinden (ÖSYM) bir, Özürlüler İdaresi Başkanlığından (ÖZİDA) iki, İstanbul Barosundan ikişer temsilci ile 65 üniversiteden temsilciler katıldı. Ayrıca Engelsiz Kariyer Haber Portalı, Türkiye Ekonomi Bankası, Türkiye Omurilik Felçliler Derneği, Sivil Toplum Kalkındırma Derneği gibi kuruluşlar da gözlemci olarak katılmışlardır. Toplam katılımcı sayısı 156'dır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

5 89 üniversiteden, Yükseköğretim Kurulu, Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı'ndan ve sivil toplum kuruluşlarından olmak üzere toplam 284 kişi katılmıştır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

6 Çalıştaya katılım için 330 başvuru yapılmıştır. Ancak olağanüstü kar yağışı sebebiyle bazı üniversitelerimiz katılamayacaklarını bildirmişlerdir. Üniversiteler dışında V. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı'na Millî Eğitim Bakanlığı, ÖSYM, YÖK, Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu ve çeşitli sivil kuruluşlarının temsilcileri de katılmışlardır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

6. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁷ 22-23 Mart 2012 tarihlerinde Yeditepe Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Çalıştayda toplam dört panel yapılmıştır. Panel Konuları:

- Dünden Bugüne Çalıştaylar ve Kazanımlar
- En az iki yıldır faaliyet gösteren engeli olan Öğrenci Birimleri ve Güncel Sorunları; İdari-Ekonomik-İşlevsel
- Engeli olan Öğrenci Birimleri ve Etik
- Engeli olan Öğrenciler ve Sorunları'dır.

7. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁸ 04-05 Nisan 2013 tarihlerinde Süleyman Demirel Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Çalıştaya YÖK Engelli Öğrenciler Komisyon Üyesi Sayın Doç. Dr. Hakan Sarı'nın katılımı YÖK nezdinde çalıştayların görünürlüğü bakımından önemli bir kırılma noktasıdır. Toplantıda

- Eğitim-Öğretim
- Bilişim Teknolojileri
- Grup: Ulaşılabilirlik
- Teşkilatlanma
- Engelli Farkındalığı
- Sosyal Destek

başlıklarını kapsayan tartışma gurpları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

8. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı⁹ 15-17 Mayıs 2014 tarihleri arasında Atatürk Üniversitesi'nin ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir.

- Engelli Farkındalığı
- Akademik Yaşam ve Kaynaştırma
- Erişilebilirlik-Ulaşılabilirlik

7 Yükseköğretim Kurulu Başkanlığından, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden, çeşitli sivil toplum kuruluşlarından, ülkemizin farklı bölgelerinden 88 Üniversiteden toplam 360 akademisyen, idari personel ve öğrenci katılmıştır.

8 Çalıştaya 90 üniversite, Yükseköğretim Kurulu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarından olmak üzere toplam 194 kişi katılmıştır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

9 Çalıştaya; ikisi yurtdışı olmak üzere toplam 80 üniversite, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Milli Eğitim Müdürlüğü ve sivil toplum kuruluşlarından toplam 416 akademisyen, sağlık çalışanı, öğretmen, idari personel ve öğrenci katılmıştır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

- Engelli Öğrenci Birimleri
- Engelli Danışmanlığı
- Engelli Bireylere Yönelik Düzenlemeler
- Bölgesel Toplantılar

başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

9. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı¹⁰ 30.04.2015-02.05.2015 tarihleri arasında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi ev sahipliğinde Bodrum'da gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu çalıştay Üniversite kampüsünde değil bir tatil beldesinde yapılma özelliği ile de diğer çalıştaylardan ayrılmaktadır. Çalıştay yerinin seçimi katılımcıların bir kısmı tarafından bu tür etkinliklerin aynı zamanda ilgili üniversiteyi ziyaret etmek ve yapılan-yapılmayanları yerinde görme fırsatını sağladığı için deneyim paylaşımı yönünden eleştirilmiştir.

Çalıştayın konusu, "Mental Bozukluğu Olan Öğrencilerin Üniversite Eğitiminde Karşılaştığı Bariyerler" olarak belirlenmiştir.

- Engelli Öğrencilerin Üniversite ve Okudukları Bölümleri Tercih Nedenleri
- Üniversiteye Merhaba
- Eğitim-Öğretim
- Erişilebilirlik
- Ulaşılabilirlik
- Teşkilatlanma ve Farkındalık
- Şehir Üniversite ve Sosyal Yaşam

başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır

10. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı¹¹ 12-14 Mayıs 2016 tarihinde Anadolu Üniversitesi ev sahipliğinde Eskişehir'de gerçekleştirilmiştir. Statüleri, yetkileri ve hatta isimleri hâlâ tartışılan ancak olmayan bütçelerine, yaygın bir şekilde görevlendirilen personeline rağmen yükseköğrenime kayıt

10 Çalıştaya toplam 78 üniversiteden yaklaşık 400 katılım olmuştur. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

11 Anadolu Üniversitesi'nin ev sahipliğinde Eskişehir'de gerçekleştirilen ve 82 üniversiteden temsilcilerin yanı sıra, kamu kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşlardan da temsilcilerin yer aldığı 10. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı 440 katılımcı ile oldukça verimli bir şekilde tamamlanmıştır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

yaptıran öğrencilerin bütün özel gereksinimlerinin karşılanacağı yer olarak öngörülen birimlerin belirsiz gelecekleri nedeniyle çalıştayın ana teması Kimlik olarak belirlenmiştir.

Alt başlık olarak

- Engelli Öğrenci Birimleri ile YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu Arasındaki İlişkiler
- Engelli Öğrenci Birimleri ve Eğitim-Öğretim Süreci
- Engelli Öğrenci Birimleri ve Etik

başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

11. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı¹² 08-09 Mayıs 2017 tarihleri arasında Bülent Ecevit Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Ana teması “Erişilebilirlik İçin Akıllı Tasarım” olarak belirlenmiştir.

- Erişimde Akıllı Tasarımlar
- Sağlık, Sosyal ve Spor İmkânlarına Erişim
- Eğitime Erişim ve Yeni Teknolojiler

başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

12. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı¹³ 10-11 Mayıs 2018’de Hacettepe Üniversitesi evsahipliğinde gerçekleştirilmiştir. Ana temasının ‘İstihdam Edilebilirliği Arttırmak ve Katılım’ olduğu çalıştayda 3 tematik oturum düzenlenmiştir:

- İstihdama Geçiş
- Toplumsal Katılım/Ayrımcılık
- Ders Materyalleri ve Akıllı Sınıflar

başlıklarını kapsayan tartışma grupları oluşturulmuş ve sonuç bildirgesi yayımlanmıştır.

13. Engelsiz Üniversiteler Çalıştayı¹⁴ “Farklılıklarımızla Gelişiyoruz, Değişiyoruz” ana temasıyla 10-11 Nisan 2019’da Yeditepe Üniversitesi ev

12 Çalıştay 76 üniversiteden 200 katılımcı kayıt yaptırmıştır. *Ulusal Engelsiz Üniversiteler Çalıştay Raporları* <http://cdn.istanbul.edu.tr/FileHandler2.ashx?f=ulusal-engelsiz-universiteler-calistayi-raporlari.pdf> Erişim Tarihi 13.10.2020

13 56 katılımcı Üniversiteden 256 akademik, idari personel ve üniversite öğrencisinin katılımı ile gerçekleşti.

14 Çalıştaya 60 konuşmacı yaklaşık 1000 kişilik bir katılım sağlanmıştır. <http://engelsizcalistay.yeditepe.edu.tr/> Erişim Tarihi 17.10.2020

sahipliğinde gerçekleşmiştir. Tematik oturumlar aşağıdaki başlıklar altında 5 grup çalışması yapılmıştır.

- Akademik Yaşamda Erişilebilirlik
- Mimari Erişilebilirlik
- İletişim
- İstihdam
- EÖDK Birimlerinin İşleyişi

Çalıştayların yapılması aslında ilgili kurumların yapması gereken görevleri hatırlatması, ışık tutması bakımından önemli bir işlev görmektedir. Çalıştayların bir başka önemi çalıştayların YÖK öncülüğünde değil gönüllü insanların inisiyatifinde başlamasıdır.

2010 yılından itibaren özellikle engelli öğrencilerin sürece dahil olması ve yaşanan sorunların tarafları olarak inisiyatif almaları çalıştayların daha verimli ve sorunların özüne dokunması bakımından da yeni bir bakış getirmiştir. Engelli üniversite öğrencileri 2010 ve 2011 yılında çalıştayın işleyişine ve sorunların önceliğine yönelik iki adet bildiri yayınlamış ve bu görüşleri çalıştayın gündemine taşıyarak engelli öğrencilerin yaşadıkları sorunları ilk ağızdan duyma ve gösterme fırsatı yaratmışlardır. Bu sürece paralel olarak özellikle görme engelli öğrencilerin liderliğini yaptığı öğrenciler kendi sorunları karşısında daha duyarlı ve çevik bir durum sergilemişlerdir. Örgütlü bir şekilde hareket eden öğrencilerin bu çalışmalarından “Eğitimde Görme Engelliler Derneği (EGED)” kurulmuş olup sürece çok önemli katkı sunmuşlardır. Engelli bireyler kendi sorunları ile ilgili inisiyatif alarak karar süreçlerine katılım için güçlü bir irade göstermişlerdir.

Yapılan çalıştayların hemen hemen hepsinde tartışma konularından biri de Engelli Öğrenci birimlerinin oluşumu, yönetimi ve işleyişi üzerinedir. 2013’te yapılan yönetmelik değişimi ile her ne kadar kurumsal bakımdan Rektör Yardımcılığı başkanlığına bağlı olması söylenmiş olsa da hâlâ oluşum ve işleyiş bakımından sıkıntılar devam etmektedir. Çalıştaylar engelli öğrenci birimleri temsilcilerinin ve engelli öğrencilerin ve engellilik konusunda çalışma yapan bireylerin, Kurumların ve STK temsilcilerinin katılımı ile yapılmaktadır. Katılım oranı incelendiğinde ne yazık ki bazı üniversitelerin engelli birimlerini oluşturmadıkları ya da sadece kâğıt üzerinde kaldığı görülmektedir. YÖK’ün bu konuda inisiyatif alması ve yapılacak çalıştaylara öncülük ve daha aktif katılım göstermesi gerekmektedir. Böylece çalıştay sonucunda çıkacak görüşlerin ve sonuçların hayata geçmesi ve üniversitelerce sahiplenilmesini güçlü hale getirecektir.

Engelli öğrencilerin yüksek öğretim-egitim hakkının korunması ve hayata geçmesi bakımından engelli öğrenci birimleri önemli işlev görmekte ve görmeye de devam etmelidir. 2005 yılında çıkarılan, “5378 sayılı Engelliler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”un 15. Maddesine istinaden YÖK bu oluşumu daha da güçlendirmeli ve tavsiye niteliği olan bir yapıdan çıkararak karar alan, uygulayan ve denetleme görevi olan yasada belirtildiği gibi “Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezi” kurallara uygun olarak bir merkeze dönüştürmenin alt yapısını ve hukuki gerekçelerini temellendirmelidir¹⁵.

Yeni YÖK ve Engelsiz Üniversite Bayrak Ödülleri

YÖK son zamanlarda engelli bireylerin yüksek öğretim hakkını savunmaya ve hakkın kullanımı önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik çeşitli etkinlik ve aktiviteler yapmaktadır. Bunlardan biri de Yükseköğretim kurumlarındaki engelli bireylerin mekânlara, eğitsel imkânlarla ve sosyo-kültürel faaliyetlere erişimleri konusunda farkındalık yaratmak ve iyi uygulamaları yaygınlaştırmak amacıyla düzenlenen “Engelsiz Üniversite Ödülleri”¹⁶ yarışmasıdır. Ödüller “Engelsiz Üniversite Bayrakları” ve “Engelsiz Program Nişanı” başlığı altında “Mekanda Erişilebilirlik Bayrağı” (Turuncu Bayrak), “Eğitimde Erişilebilirlik Bayrağı” (Yeşil Bayrak), “Sosyo-Kültürel Faaliyetlerde Erişilebilirlik Bayrağı” (Mavi Bayrak), Engelsiz Program Nişanı” alt başlıklarında verilmektedir. 2019 yılında *Engelsiz Üniversite Ödülleri* kapsamında engelli bireylere yönelik katkılarından dolayı *Engelli Dostu* Ödülleri kategorisinde Bireysel ödüller de eklenmiştir.

2018 yılı Üniversite Bayrak Ödülü YÖK’de yapılan törenle sahiplerine verilmiştir. Bayraksız Üniversite Ödülleri 44 üniversiteden farklı kategorilerden 399 başvuru yapılmıştır.

Bu kapsamda “Mekanda Erişim Bayrak Ödülü Turuncu Bayrak Ödülü”nü alan 16 üniversitenin 12’si devlet dört tanesi Vakıf Üniversitesi, Eğitimde Erişilebilirlik Ödülü (Yeşil Bayrak)’ nün sahipleri 7 üniversitenin altı devlet biri Vakıf Üniversitesi, “Sosyal Kültürel Alanlarda Erişilebilirlik Ödülü (Mavi Bayrak)”nü alan üç Üniversitenin üçü de devlet, “*Engelsiz Program Nişanı*” verilen üç üniversitenin ikisi devlet bir adeti vakıftır.¹⁷

15 Hasan Kaya, Engelli Öğrenci Birimleri ve Yüksek Öğretim Kurumu, *Yeni Şafak Gazetesi*, 25.07.2013. <https://www.yenisafak.com/yerel/yuksekogretimde-engellilere-yer-var-mi-434055> Erişim tarihi 14.10.2020

16 YÖK Engelsiz Üniversite Ödülleri <https://engelsiz.yok.gov.tr/ana-sayfa> Erişim tarihi 15.10.2020

17 Bu kapsamda “Mekanda Erişim Bayrak Ödülü”nü (Turuncu Bayrak) Aksaray, Altınbaş, Anadolu, Bilecik Şeyh Edebali, Boğaziçi, Bülent Ecevit, Erciyes, Hitit, İstinye, İzmir Bakırçay, Kahramanmaraş Sütçü İmam, Kırıkkale, Marmara, Mehmet Akif Ersoy, Recep Tayyip Erdoğan ve Yaşar Üniversitelerindeki

2019 yılı Üniversite Bayrak Ödülü kazananları 15 Mayıs 2019 tarihinde YÖK'te yapılan tören ile sahiplerini buldu. Törende konuşma yapan YÖK Başkanı Sayın Prof. Dr. M. A Yekta Saraç "Sayıları bugün 206'yı bulan yükseköğretim kurumlarımızla birlikte ülkemizin sürdürülebilir kalkınma süreçlerine çok ciddi katkılar sağlayan çalışmalar yürütüyoruz"¹⁸ diyerek ve Küresel Sürdürülebilirlik politikasına vurgu yaparak aynı zamanda engelli öğrencilerin ve bireylerin kalkınma politikaları bakımından kapsayıcı olması gerektiğini de hatırlatmaktadır. Yükseköğretim sistemimizde bugün itibariyle yaklaşık 7 milyon 7 yüz 30 bin öğrencimiz var. Saraç'ın ifade ettiği kadarıyla YÖKSİS verilerine göre bu öğrencilerimizin 39.243'ünü engelli öğrencilerimiz oluşturmaktadır. Bu sayı yükseköğretim sistemimizdeki öğrencilerin yaklaşık % 0,5'ini teşkil etmektedir. Dünya genelinde toplumun %10-15'i engelli bireylerden oluşmaktadır. Dolayısıyla eğitimdeki bu oran tam da gerçeği yansıtmıyor olabilir¹⁹ vurgusu aynı zamanda engelli bireylerin Yüksek Eğitim sisteminin dışında kaldığına dikkat çekmektedir.

Bayraksız Üniversite Ödüllerine 81 yükseköğretim kurumu tarafından yapılan başvuru sayısı 653'e ulaşmıştır. Başvurularda geçen yıla göre önemli bir artış yaşanmıştır ama bu sayının 206 yükseköğretim kurumu olduğu düşünüldüğünde istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Saraç paylaştığı bilgi çerçevesinde Covid 19 nedeniyle olağan bir sürecin yaşandığını ve bu sürece uyum konusunda YÖK'ün uzaktan eğitimde engelli öğrenciler için alınan tedbirleri hızlı bir şekilde hayata geçirdiklerine vurgu yaparak mevcut öğrenci sayısı konusunda "Yükseköğretim sistemimizde bugün itibari ile öğrenci sayımız 7 milyon 852 bin 51'dir. YÖKSİS verilerine göre farklı engel düzeylerindeki bu öğrencilerimizin sayısı ise 50 bin civarındadır. Bu sayı yükseköğretim sistemimizdeki öğrencilerin yaklaşık yüzde 0,66'sını teşkil etmektedir" şeklinde konuşmuştur. Her yıl yüksek öğretimde engelli öğrencilerin sayısı artmaktadır. Bu vesileyle ilgili kurumların daha çok çaba sarf etmeleri gerekmektedir.

bazı fakülte ve yerleşkeler almaya hak kazandı. "Eğitimde Erişilebilirlik Bayrak Ödülü"nü (Yeşil Bayrak Anadolu, Boğaziçi, Dicle, Hitit, Karamanoğlu Mehmet Bey, Marmara ve Yaşar Üniversitelerindeki bazı fakülte ve yerleşkeler almaya hak kazanırken "Sosyo-Kültürel Faaliyetlerde Erişilebilirlik Bayrak Ödülü"nü (Mavi Bayrak) ise Anadolu, Boğaziçi ve Dicle Üniversitelerindeki bazı fakülte ve yerleşkeler almaya hak kazandılar. Farklı engelli gruplarına erişilebilir kılan üniversitelerin ilgili programlarına da "Engelsiz Program Nişanı" verilirken, Anadolu, Hasan Kalyoncu ve Hitit Üniversitelerinin ilgili programları bu nişanı almaya hak kazandılar.

18 <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/engelsiz-egitim-calistayi.aspx> Erişim Tarihi 15.10.2020 Yükseköğretim sistemimizde 129'u devlet, 72'si vakıf üniversitesi ve 5'i vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere toplam 206 yükseköğretim kurumu vardır. Yükseköğretimde Engelsiz Ufuklar Çalıştayı ve Engelsiz Üniversiteler Ödül Töreni https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.10.2020

19 Yükseköğretimde Engelsiz Ufuklar Çalıştayı ve Engelsiz Üniversiteler Ödül Töreni https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7al%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.10.2020

Bu kapsamda “Mekanda Erişim Bayrak Ödülü”nü (Turuncu Bayrak)²⁰ alan 26 üniversitenin 23 devlet 3 adet vakıf, Eğitimde Erişilebilirlik Ödülü (Yeşil Bayrak)²¹ nün sahiplerinden 6 üniversitenin 6’sı da devlet, “Sosyal Kültürel Alanlarda Erişilebilirlik Ödülü”nü (Mavi Bayrak)²² alan 7 Üniversitenin de aynı şekilde 7’si devlet, “Engelsiz Program Nişanı”²³ verilen 2 üniversite de devlet üniversitesidir. 2019 yılında verilen Engelli Dostu Ödülü’nü 5 kişi almaya hak kazanmıştır. Engelli Dostu Ödülü alan bazı isimler aynı zamanda Engelsiz Üniversite Çalıştayları’nın oluşumuna öncülük eden kişiler olması bakımından da dikkat çekicidir.²⁴

2020 yılı Üniversite Bayrak Ödülü kazananları 15 Mayıs 2019 tarihinde YÖK’te yapılan tören ile sahiplerini buldu. YÖK Başkanı Saraç, “Engelsiz Üniversite Ödülleri için geçen yıl 80 üniversiteden farklı kategorilerden 668 başvuru yapılmış iken, bu yıl 116 yükseköğretim kurumu tarafından yapılan başvuru sayısı 841’e ulaşmıştır” bilgisini de paylaşarak katılımın her yıl olumlu yönde arttığına vurgu yapmıştır.

Bu kapsamda “Mekanda Erişilebilirlik Bayrağı”na (Turuncu Bayrak)²⁵; 431 başvuru yapılmış, 41 üniversite toplamda 118 Turuncu Bayrak verilmiştir. Ödül

20 Mekanda Erişim Bayrak Ödülü (Turuncu Bayrak) Adıyaman Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Altınbaş Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atılım Üniversitesi, Bartın Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Hitit Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Siirt Üniversitesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7a%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 16.10.2020

21 Eğitimde Erişilebilirlik Ödülü (Yeşil Bayrak) Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Uşak Üniversitesi https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7a%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.10.2020

22 Sosyal Kültürel Alanlarda Erişilebilirlik Ödülü (Mavi Bayrak) Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7a%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.10.2020

23 Engelsiz Program Nişanı Düzce Üniversitesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi

24 Engelli Dostu Ödülü Sarper ARIKAN (İdari Personel) Antalya Üniversitesi, Doç.Dr. Hıdır KARADUMAN (Anadolu Üniversitesi), Prof.Dr. Resa AYDIN (İstanbul Üniversitesi, Öğr. Gör. Claire ÖZEL (Orta Doğu Teknik Üniversitesi), Prof. Dr. Recep TOPARLI (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi) https://engelsiz.yok.gov.tr/Documents/Calistay_Raporlari/engelsiz_ufuklar_%C3%A7a%C4%B1%C5%9Ftayi_ve_2019_engelsiz_universiteler%20odul_toreni_raporu.pdf Erişim Tarihi 15.10.2020

25 Mekanda Erişilebilirlik Bayrağı” (Turuncu Bayrak) Adıyaman Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Aksaray Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Bayburt Üniversitesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Çaç Üniversitesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, Gebze Teknik Üniversitesi, İnönü Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,

alan üniversitelerin 37 si devlet 4 tanesi vakıf, Eğitimde Erişilebilirlik Bayrağı (Yeşil Bayrak)²⁶; 141 başvuru alınırken, bu başvurular neticesinde 8 üniversite toplamda 9 yeşil bayrak verilmiştir. Ödül alan üniversitelerin tamamı, Sosyo-Kültürel Faaliyetlerde Erişilebilirlik Bayrağı” (Mavi Bayrak)²⁷; yapılan 141 başvuru sonucunda 12 üniversite toplamda 17 mavi bayrak verilmiştir. Ödül alan üniversitelerin de aynı şekilde tamamı devlet üniversitesidir. Programlarını farklı engelli gruplarına erişilebilir kılan üniversitelerin ilgili programlarına verilen “Engelsiz Program Nişanı”²⁸ için yapılan 114 başvuru arasından toplamda 4 üniversiteden 66 programa Engelsiz Program Nişanı verilmiştir. Ödül alan üniversitelerin tamamı devlet üniversitesi olması vakıf üniversitelerinin varlık göstermemesi üzerinde düşünülmesi ve YÖK tarafından incelenmesi gereken bir durumdur. Özellikle Anadolu üniversitelerinin bayrak ödülü konusundaki performansları da olumlu yönde dikkat çekmektedir.

Engelsiz Bayrak Ödülü, üniversiteleri engellilik konusunda duyarlı hale getirmek ve teşvik etmek için uygulanan olumlu ve geliştirilerek sürdürülmesi gereken bir yöntemdir.

Burada dikkat çeken en önemli konu özellikle vakıf üniversitelerinin göstermiş oldukları olumsuz performanstır. Vakıf Üniversitelerinin çoğunun 2000 yılından sonra kurulduğu düşünüldüğünde ve özellikle 5378 sayılı Kanun’un²⁹ erişilebilirlik hükmüne rağmen yeni yapılan kampüslerin dahi

Kırklareli Üniversitesi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Konya Teknik Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nişantaşı Üniversitesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Şırnak Üniversitesi, Van Yüzüncüyıl Üniversitesi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi. <https://engelsiz.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/2020/2020-engelsiz-universite-odulleri-odul-alan-universiteler.pdf> Erişim Tarihi 16.10.2020

26 Eğitimde Erişilebilirlik Bayrağı (Yeşil Bayrak) Aksaray Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Artvin Çoruh Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi. <https://engelsiz.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/2020/2020-engelsiz-universite-odulleri-odul-alan-universiteler.pdf> Erişim Tarihi 16.10.2020

27 Sosyo-Kültürel Faaliyetlerde Erişilebilirlik Bayrağı” (Mavi Bayrak) Akdeniz Üniversitesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, Gaziantep Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nişantaşı Üniversitesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Uşak Üniversitesi. <https://engelsiz.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/2020/2020-engelsiz-universite-odulleri-odul-alan-universiteler.pdf> Erişim Tarihi 16.10.2020

28 Engelsiz Program Nişanı Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ile Afyon Kocatepe Üniversitesi 13 bayrak ödülü ile en çok bayrak ödülü alan üniversiteler olurken, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi 8 bayrak ödülü ile ikinci, Ondokuz Mayıs Üniversitesi ise 6 bayrak ödülü ile üçüncü sırada yer aldı. <https://engelsiz.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/2020-engelsiz-universiteler-odul-toreni-gerceklestirildi.aspx> Erişim Tarihi 16.10.2020

29 5378 sayılı *Engelliler Hakkında Kanun* Erişilebilirlik Madde 7- (Değişik:6/2/2014-6518/69 md.) Yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanması için planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanır. Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma

Mekanda Erişilebilirlik Bayrağı alamamaları düşündürücüdür. 2020 yılının Cumhurbaşkanlığı tarafından “Erişilebilirlik Yılı” olarak ilan edildiği düşünüldüğünde Mekanların erişimi konusunda denetim yapan kurumların bu konuda görevlerini tam yapmadıkları kanısına varmak sanırım abartı olmaz. Erişim sadece mekana değil aynı zamanda bilgiye erişimi de kapsamaktadır.

EGED tarafından ilki 2014 yılında yapılan “Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi 2015-2016”³⁰ araştırması özellikle engelli öğrencilerin tespitleriyle oluşması ve öğrenci gözünden veriler sunması bakımından da önemli ve ilk kaynaktır. Yapılan bu çalışmada akademik ve mekansal bakımdan yaşadıkları sorunların engelli bireylerin eğitim hakkından tam ve eşit yararlanamadığına vurgu yapılmaktadır³¹. Üniversite müfredatlarında erişim ile ilgili yeterince bilgi bulunmaması ve açılan derslerin zorunlu olmaktan çok seçmeli olması da çalışma sonucunda ortaya çıkan önemli bir neticedir. Üniversitelerde İdari ve Eğitim Hizmetlerinin Sunulduğu Bina Sayısı ve Erişilebilirlik başlığı altında yapılan araştırmada “Girişte rampa bulunan bina” sorusuna 103 üniversite 1411 yapı girişinde rampa olduğu cevabıyla en çok cevap verilen soru olmuştur. 103 üniversiteden onbirinde indiksiyon ve iyi duyma sistemi kurulu bina olduğu cevabı gelmiştir. Hissedilebilir Zemin bulunan soruya 93 üniversiteden cevap gelmiş 105 binanın hissedilebilir yüzeye sahip olduğu tespit edilmiştir. Yine ilginç verilerden biri 1917 çok katlı binanın 1086 sında asansör olduğu ve yalnızca 302 asansörde sesli uyarı sistemi olduğu gözlemlenmiştir. Çıktıları daha da çoğaltmak mümkündür. Bu çalışma aslında akademik dünyanın engelli konusuna genellikle rampa üzerinden yaklaştığı görülmektedir. Engellileri sadece tekerlekli sandalye kullanıcısı olarak görmek ne yazık ki akademik dünyanın da içine düştüğü bir yanılgıdır. Engellilik çeşitliliğini önceleyen daha kapsayıcı bir bilim bakışına gereksinim vardır. Bu konuda da ilgili kurumların daha fazla gayret sarf etmeleri engelli bireyin çeşitliliğini fark ederek daha eşit bireyler olma konusunda önemli bir gösterge olacaktır.

Çalışma kapsamında çözüm ve öneri kısmında Engelli Öğrenci Birimi'nin; engelli öğrencilerin Eğitim-öğretim, sosyal hayat, barınma gibi ihtiyaçlarına öncelik veren bir anlayışa sahip olması ve engellilik konusunda katkı sunacak engelli personelin birimlerde görevlendirilerek karar süreçlerinde söz sahibi

araçlarının engellilerin erişilebilirliğine uygun olması zorunludur. Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler için erişilebilir olması sağlanır. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf> Erişim Tarihi 16.10.2020

30 “Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi: 2015-2016” <https://www.eged.org/node/279> Erişim 29.10.2020

31 Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi: 2015-2016» <https://www.eged.org/node/279> Erişim 29.10.2020

olmaları, akademik kaynaklar ve mekansal erişim konusunda evrensel tasarıma vurgu yapılmıştır.³²

Burada vakıf yükseköğretim kurumlarına ayrı bir yer açmak yerinde olacak kanısındayım. Vakıf Yükseköğretim Kurumu Yönetmeliği'nin³³ tanım kısmında "Vakıf Yükseköğretim Kurumu: Kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile" denmektedir. Ayrıca Madde 5 "vakıf üniversitesi gelirlerini sadece kendi üniversitelerini ve mülkiyeti üniversitelere ait kurum ve kuruluşları geliştirmek amacıyla harcamak kaydıyla, vakıflar tarafından kanunla kurulmuş bulunan kamu tüzel kişiliğine sahip" olarak tanımlanmaktadır. Yönetmelik bakımından dikkat çeken kazanç amacına yönelik olmamak ve gelirlerini kendi üniversitelerini geliştirici şekilde kullanmak ilkesi Bayrak Ödülleri kapsamında düşünüldüğünde vakıf üniversitelerinin daha fazla sorumluluk almaları gerektiğini düşündürmektedir. Özellikle farklı kurumlar tarafından yapılan ulusal ve uluslararası sıralama listelerinde (*Times Higher Education (THE)*³⁴, Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması'nda (TÜMA)³⁵) yer alan öncü vakıf üniversitelerinin (Koç Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Özyeğin Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, TOBB Üniversitesi gibi) engelli bireyin eğitim hakkının korunması, güçlendirilmesi ve geliştirilmesi bakımından pek de iyi bir sınav verdikleri söylenemez. Yapılan 13 Çalıştayın onbiri Devlet üniversiteleri, 2 adet çalıştay da Vakıf Üniversitesi (7 ve 13 çalıştay Yeditepe Üniversitesin'de) ev sahipliğinde yapılmıştır. Çalıştay düzenlenme gönüllüğü ve bayrak ödülü alma insiyatifi düşünüldüğünde, engelli bireyin kesintisiz eğitim alma hakkı bakımından engelli bireylerin vakıf üniversitelerinin önceliği olmadığı görülmektedir. Vakıf üniversiteleri herkesin eğitim hakkının savunulması, korunması ve güçlendirilmesi için daha çok çaba sarf etmelidir ve atacağı adımlarda kâr-fayda maliyeti hesabı yapmamalıdır.

Sonuç

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'na; engellilerin eğitim hakkını önceleyen, engellinin insan onurunu güçlendiren, fırsat eşitliğini savunan yeni yükseköğretim anlayışını hayata geçirecek büyük bir görev ve tarihi sorumluluk düşmektedir.

32 Üniversitelerde Engellilere Yönelik Erişilebilirlik Hususunda Mevcut Durum Analizi: 2015-2016» <https://www.eged.org/node/279> Erişim 29.10.2020

33 Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği Resmî Gazete Tarihi: 31.12.2005 Resmî Gazete Sayısı: 26040 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=9768&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5#:~:text=Vak%C4%B1f%3A%204721%20say%C4%B1%C4%B1%20Medeni%20Kanun,ba%C5%9Fvuran%20t%C3%BCzel%20ki%C5%9Fili%C4%9Fe%20sahip%20mal> Erişim Tarihi 16.10.2020

34 *Times Higher Education (THE) World University Rankings 2021* <https://www.timeshighereducation.com/>

35 Türkiye Üniversite Memnuniyet Araştırması'nın (TÜMA) <https://www.uniar.net/tuma> Erişim Tarihi 16.10.2020

YÖK denge ve denetleme görevini yerine getirerek Engelsiz Üniversite Merkezlerin oluşumunu Üniversite yönetimlerinin insiyatifine bırakmamalıdır. YÖK üniversitelerde yaptıkları denetim kriterlerinin içerisine engelli ve dezavantajlı bireyler ile ilgili kriterleri de eklemelidir.

Oluşturulacak merkez yalnızca akademik bir kurul olma kapsamında olmamalıdır. Hayatın gerçekleriyle örtüşen çözüm üreten, hak sahiplerinin kendi kaderini belirleme noktasında insiyatif alacağı bir merkez niteliği taşınmalıdır.

YÖK ayrıca, engelli öğrenci merkezinde, engelli bireylerin görev almasını desteklemeli (yönetici, çalışan, danışman gibi) ve gerekli düzenlemeleri yapmalıdır. Engelli bireyin kendi bedeni ve kaderi üzerinde söz sahibi olması, engellilere yönelik oluşturulacak politikalara ve karar süreçlerine etkin katılımı, toplumun diğer kesimleri ile eşit ilişki kurmasını ve eşit yurttaş olmalarını sağlayacaktır. Engellilerin onuruna saygının güçlendirilmesi için engelliler adına engelliler için değil, engelliler ile birlikte engelsiz bir dünya için adımlar atılmalıdır. Engelli bireyler böylece karar alma süreçlerine katılarak kendi kaderini belirleme noktasında söz sahibi olabilir. YÖK, engelli bireylerin karar süreçlerine katılımı ve merkez yönetiminde görev almalarına imkan sağlayacak, destekleyecek ve denetleyecek mekanizmayı hayata geçirmelidir.

YÖK engelli bireyin Eğitim hakkına kesintisiz eşit ve adil erişim için bünyesinde bulunan “Engelli Öğrenci Komisyonu”nu “Engelsiz Eğitim Merkez”i olarak yeniden kurmalı ve kanun ile güçlendirmelidir. Yükseköğretim kurumları bünyesinde bulunan engelsiz eğitim merkezlerini; yöneticisi, mekanı, çalışanı, bütçesi olan sadece rapor yazan değil aynı zamanda araştırma yapan engellilik çalışmalarında söz ve karar sahibi olacak bir mekanizmaya kavuşturmalıdır. Güçlendirilmiş Engelsiz Üniversite Merkezleri engelli bireyin yüksek öğretim-egitim hakkının korunması, savunulması ve geliştirilmesi için güçlü katkı sunacaktır. Yükseköğretim Kurumları engelli bireye yönelik ayrımcılığı önlemek için yalnızca insan hakları dersleri ve programları açmanın yanı sıra mekan ve bilgiye erişim konusunda da ciddi ve “samimi” uygulamaları hayata geçirmek durumundadır. Kısacası başta YÖK olmak üzere, engelli bireye, STK, aile, devletin ilgili kurumları gibi, tüm paydaşlara görev düşmektedir. Şimdi, eğitimde dönüştürücü gelişim ve dezavantajlı bireylerin eğitimde fırsat eşitliği için YÖK’ün daha fazla sorumluluk alma zamanıdır.